

Bolşevizm mi, Stalinizm mi?

29 Ağustos 1937

Günümüz benzeri gerici dönemler, işçi sınıfını öncüsünden yalıtıp dağıtmakla ve zayıflatmakla kalmaz, aynı zamanda politik düşüncüyü çoktandır aşmış olduğu evrelerin gerisine savurarak, hareketin genel ideolojik düzeyinin düşmesine de neden olur. Bu koşullarda öncünün başlıca görevi, bu genel gerileme seline kapılmamaktır.

Akıntıya karşı gitmek gerekir. Eğer elverişsiz güçler dengesi daha önce kazanılmış olan politik mevzilerin korunmasına olanak tanımıyorsa, en azından ideolojik mevzilerde direnmek gerekir, çünkü geçmişte büyük bedeller karşılığında kazanılan deneyim bu ideolojik mevzilerde yoğunlaşmıştır. Böyle bir politika budalalara "sekterlik" gibi görünür. Gerçekte ise bu, gelecek tarihsel yükseliş dalgasıyla birlikte yeni ve devasa bir sıçrayış yapabilmek için önceden hazırlanmaktan başka bir şey değildir.

Marksizm'e ve Bolşevizm'e karşı tepki

Büyük politik yenilgiler, kaçınılmaz olarak yerleşik değerlerin genelde iki doğrultuda yeniden gözden geçirilmesine yol açar. Bir yanda yenilgilerin deneyimiyle zenginleşen gerçek öncü, devrimci düşüncüyü dışıyla tırnağıyla savunarak gelecekteki kitle mücadeleleri için yeni kadroları bu deneyimle eğitmeye çalışır. Diğer yanda ise, yenilgilerden korkuya kapılan memur kafalılar, merkeziler ve maymun iştahlılar, devrimci geleneğin otoritesini alaşağı etmek, "yeni bir gerçek" aramak üzere en başa dönmek için hiç vakit kaybetmez.

Çoğunlukla yılgınlık biçiminde ortaya çıkan bir dizi ideolojik tepki örneği verebiliriz. II. ve III. Enternasyonallerin ve bunların Londra uydularınının tüm

politik literatürü bu tür örneklerden oluşmaktadır. Bunlarda Marksist çözümlemenin izine bile rastlanmaz; geleceğe ilişkin olarak söylenmiş tek bir yeni söz yoktur. Bu literatürde, klişeler, sıradan lâflar, yalanlar ve özellikle de koltuk koruma kaygısından başka bir şey bulmak olanaksızdır. Çürümenin iğrenç kokusunu duyabilmek için Hilferding'den ya da Otto Bauer'den bir kaç satır okumak yeterlidir. Komintern'in teorisyenlerinden hiç söz etmemek daha iyi. Ünlü Dimitrov, küçük bir bakkal kadar cahil ve bayağıdır. Bu gibilerin zihni Marksizm'i yadsımaya bile yetmeyecek kadar tembeldir; onlar olsa olsa Marksizm'in ırzına geçebilirler, o kadar. Ama şimdilik bu şahıslar bizi ilgilendirmiyor.

“Yenilikçi”lerimize gelelim...

Eski Avusturya komünistlerinden Willi Schlamm, Moskova Duruşmaları üzerine, Yalanın Diktatörlüğü gibi anlamlı bir başlık taşıyan bir broşür yazdı. Schlamm, özellikle güncel sorunlara eğilen yetenekli bir gazetecedir. Moskova tahrifatlarının eleştirisi ve “gönüllü itiraflar”ın psikolojik mekanizmasının sergilenmesi Schlamm'ın broşüründe mükemmel bir biçimde başarılmış. Ne var ki Schlamm bunlarla yetinmiyor; yenilgilere ve tahrifatlara karşı gelecekte bir güvence oluşturabilecek yeni bir sosyalizm teorisi geliştirmek istiyor. Ama Schlamm aslında hiç de teorisyen olmadığından ve hatta anlaşıldığı üzere, sosyalizmin gelişme tarihiyle de pek tanışık bulunmadığından, yeni bir bulaş yapma kisvesi altında, Marks öncesi sosyalizme, hem de bunun en geri, en ılımlı ve en yavan türü olan Alman sosyalizmine tam bir geri dönüş yapıyor. Schlamm, diyalektikten, sınıf mücadelesinden ve söz etmeye bile gerek yok, proletarya diktatörlüğünden vazgeçiyor. Toplumun dönüştürülmesi görevini bazı “ebedi” ahlak doğrularının yaşama geçirilmesine indiriyor ve bunları bugünden başlayarak, kapitalist rejim altında insanlığa kabul ettirmeye hazırlanıyor. Willi Schlamm'ın sosyalizmi ahlak kanı aşısıyla kurtarma girişimi, Kerenski'nin Novaia Russia (Paris'te yayınlanan eski bir Rus taşra dergisi) tarafından yalnızca sevinçle değil, aynı zamanda gururla karşılandı: Yayın kurulu, haklı olarak, Schlamm'ın, uzun süredir katı ve sert sınıf mücadelesi kavrayışına inanç, umut ve sevgiyle karşı çıkan gerçek Rus sosyalizminin ilkelerine ulaştığı sonucuna vardı. Gerçekten de, Rus “Sosyalist Devrimciler”in (SR) özgün doktrini, teorik öncülleri açısından, Mart (1848!) öncesi Alman sosyalizmine bir geri dönüşten ibaretti. Kuşkusuz Kerenski'den düşünce tarihini Schlamm'dan daha iyi bilmesini beklemek büyük haksızlık olur. Daha

önemlisi, bugün Schlamm ile dayanışma içinde olan Kerenski'nin, hükümet başkanı iken, "Alman genel kurmayının casusları" suçlamasıyla Bolşevikler'in maruz bırakıldığı zulmün başını çekmiş olması, yani bugün Schlamm'ın modası geçmiş metafizik düşüncelerle karşı çıkmaya çalıştığı tahrifatçılığın aynısını bizzat kendisinin düzenlemiş olmasıdır.

Schlamm ve benzerlerinin gösterdiği aydınca tepkinin ardındaki psikolojik mekanizmayı anlamak oldukça kolay. Bu kişiler, belirli bir dönem, sınıf mücadelesi adına yemin eden ve diyalektik materyalizm lâfzına ibadet eden bir politik harekete katılmışlardır. Bu, Almanya'da olduğu gibi Avusturya'da da felaketle noktalanmış, ve Schlamm bu felaketten şu baştan savma sonucu çıkarmıştır: Bakın sınıf mücadelesi ve diyalektik nelere yol açıyor! Ve buluşların sayısı tarihsel deneyimle ve... kişisel bilgi zenginliğiyle sınırlı olduğundan, bizim yenilikçimiz de yeni bir iman ararken, çoktan terkedilmiş köhne bir düşünceyi yeniden keşfetmiştir; üstelik bu düşünceyi yalnızca Bolşevizm'in değil, aynı zamanda Marksizm'in de karşısına cesaretle dikmektedir.

İlk bakışta, Schlamm'ın gösterdiği ideolojik tepki türü (Marks'tan... Kerenski'ye!) üzerinde durmaya değmeyecek kadar ilkel görünmektedir ama aslında son derece öğreticidir. Tam da bu ilkel niteliğinden ötürü, özellikle de Bolşevizm'den blok halinde vazgeçişte ifadesini bulanlar başta olmak üzere, tüm öteki tepki biçimlerinin ortak paydasını temsil etmektedir.

Marksizm'e dönüş mü?

Marksizm en yüksek tarihsel ifadesini Bolşevizm'de bulmuştur. Proletaryanın ilk zaferi ve ilk işçi devleti Bolşevizm bayrağı altında gerçekleşmiştir. Artık hiçbir güç bu olayları tarihten silmeyi başaramaz. Ne var ki, Ekim Devrimi'nin bugünkü durumuna düşmesi, baskı, soygun ve tahrifat düzeniyle bürokrasinin diktatörlüğüne, Schlamm'ın doğru olarak adlandırdığı gibi yalan diktatörlüğüne dönüşmesi üzerine, birçok biçimci ve yüzeysel kafa, kestirme bir biçimde, Bolşevizm'den vazgeçmedikçe Stalinizme karşı mücadele etmenin olanaksız olduğu sonucuna varmıştır. Artık bildiğimiz gibi, Schlamm daha da ileri gidiyor ve

yozlaşarak Stalinizme dönüşen Bolşevizm'in bizzat Marksizmden türediğini söylüyor. Dolayısıyla da, Marksizm'in temellerine dayanarak Stalinizme karşı mücadele etmenin olanaksızlığını ileri sürüyor. Daha az tutarlı ama sayıca daha fazla bir grup insan da bunun tersini savunarak, Bolşevizm'den Marksizm'e dönmek gerektiğini savunuyor. Hangi yoldan ve hangi Marksizm'e dönülecek? Marksizm, Bolşevizm biçimini alarak "iflas" etmeden önce, sosyal demokrasi biçimi altında çökmüştü. O halde, "Marksizm'e dönüş" parolası II. ve III. Enternasyonal dönemlerinin üzerinden sıçrayarak I. Enternasyonal'e dönmek anlamına gelir. Ama I. Enternasyonal de zamanında yenilgiye uğramıştı. Yani, önünde sonunda, Marks ve Engels'in Toplu Eserler'ine dönmek gerekiyor. Bu sıçrama, çalışma odasından çıkmadan ve hatta terlikleri bile çıkarmadan yapılabilir. Ama o zaman, Bolşevizm'i ve Ekim Devrimi'ni de kapsayan onlarca yıllık teorik ve politik mücadeleyi bir kenara bırakarak, bu klasik yapıtlardan (Marks 1883'de, Engels 1895'de ölmüştür), yeni dönemin görevlerine nasıl geçilebilir? Bolşevizm'in tarihsel bakımdan "iflas" etmiş bir eğilim olarak yadsınmasını önerenlerden hiçbiri yeni bir yol gösterememiştir. Böylece, her şey Kapital'i incelemek yönünde basit bir öğüde indirgenmektedir. Bu öğüdün itiraz edilecek bir yanı yok ama Bolşevikler de Kapital'i incelemişlerdi, hem de oldukça iyi bir biçimde. Ne var ki bu, Sovyet devletinin yozlaşmasını ve Moskova duruşmalarının tezgâhlanmasını engelleyemedi. Öyleyse ne yapmalı?

Bolşevizm Stalinizmden sorumlu mudur?

Bütün gericilerin, Menşeviklerin, anarşistlerin ve kendilerini Marksist sayan kimi sol doktrinerlerin inandığı ve bizzat Stalin'in iddia ettiği gibi, gerçekten de Stalinizm Bolşevizm'in meşru bir ürünü müdür? Bunlar, "Biz başından beri hep söylemiştik" diyor, "Diğer sosyalist partilerin yasaklanmasıyla, anarşistlerin ezilmesiyle, Sovyetlerde Bolşeviklerin diktatörlüğünün kurulmasıyla başlayan sürecin sonunda, Ekim Devrimi kaçınılmaz olarak bürokrasinin diktatörlüğüne varacaktı. Stalinizm, Leninizm'in hem devamı hem de iflasıdır."

Bu akıl yürütme tarzındaki hata, Bolşevizm'in, Ekim Devrimi'nin ve Sovyetler Birliği'nin örtük bir biçimde özdeşleştirilmesidir. Bolşevizm, birbirine düşman güçlerin mücadelesinden oluşan bir tarihsel süreç içinde değil de boşlukta

evrilmiş gibi gösterilmektedir. Hâlbuki Bolşevizm, işçi sınıfına

sımsıkı bağlı olmakla birlikte, onunla özdeş olmayan politik bir akımdır. Ve SSCB’de, işçi sınıfının dışında, yüz milyondan fazla köylünün ve çeşitli ulusal azınlıkların yanı sıra, baskı, sefalet ve cehaletten oluşan bir miras vardır. Bolşevikler tarafından kurulan devlet, sadece Bolşeviklerin düşünce ve iradelerini değil, aynı zamanda ülkenin kültür düzeyini, halkın toplumsal bileşimini, barbar geçmişin ve daha az barbar olmayan dünya emperyalizminin baskısını da yansıtır. Sovyet devletinin yozlaşma sürecini saf Bolşevizm’in evrimi olarak göstermek, saf bir mantık kullanarak, toplumsal gerçekliğin yalıtılmış öğelerinden yalnızca biri uğruna, toplumsal gerçekliğin kendisini görmezden gelmektir. Bu temel yanlışın tüm lekelerinden kurtulmak için adını açıkça koymak gerekir.

Nitekim Bolşevizm de kendisini hiçbir zaman bizzat kendi eseri olan Ekim Devrimi’yle ya da Sovyet devletiyle özdeş olarak görmemiştir. Bolşevizm kendisini tarihin etkenlerinden biri olarak, tarihin “bilinçli”, çok önemli ama asla belirleyici olmayan bir etkeni olarak kabul etmiştir. Biz hiçbir zaman tarihsel sübjektivizm hatasına düşmedik. Belirleyici etkeni (üretici güçlerin verili temelinde) sınıf mücadelesinde, yalnızca ulusal ölçekteki değil, uluslararası ölçekteki sınıf mücadelesinde gördük.

Bolşevikler köylülerin küçük burjuva eğilimlerine ödünler verirken, partiye girişi sıkı kurallara bağlarken, partideki yabancı unsurları ayıklarken, diğer partileri yasaklarken, NEP’i (Mart 1921’deki 10. Parti Kongresi’nde kabul edilen, piyasa dürtülerine ve küçük özel mülkiyete açılmayı öngören “Yeni Ekonomi Politikası”) uygulamaya koyarken, bazı işletmeler karşısında ödün verip geri adım atarken ya da emperyalist hükümetlerle diplomatik anlaşmalar yaparken, kendileri için başından beri teorik olarak açık olan şu temel gerçekten gerekli sonuçları çıkarıyorlardı: İktidara gelmek kendi başına ne kadar önemli olursa olsun, partiyi tarihsel sürecin mutlak efendisi haline getirmez. Kuşkusuz parti, iktidara geldikten sonra, önceden sahip olmadığı bir güçle toplumun gelişmesini etkileme olanağına kavuşur. Ama buna karşılık parti, toplumun tüm diğer unsurlarının etkisine on kat daha açık bir hale gelir; düşman güçlerin doğrudan darbeleriyle iktidardan uzaklaştırılabilir; daha yavaş seyreden bir evrim içinde, iktidarda

kalmakla birlikte, kendi içinde yozlaşabilir. Stalinist bürokrasinin kokuşmuşluğu içinde Bolşevizm'e karşı yıkıcı bir argüman arayan bu sekte ukalaların kavrayamadıkları, tam da tarihsel sürecin bu diyalektiğidir.

Aslında bu beylerin söylemek istedikleri şudur: Kendi yozlaşmasına karşı güvenceler barındırmayan bir devrimci parti işe yaramaz. Kuşkusuz, böyle bir kriter karşısında Bolşevizm açıkça mahkum olur, çünkü herhangi bir tilsima sahip değildir. Ne var ki, bu kriterin kendisi yanlıştır. Bilimsel düşünce somut bir çözümlenmeyi gerektirir: Parti nasıl ve neden çürümüştür? Şimdiye kadar, Bolşevikler dışında hiç kimse böyle bir çözümlenme sunmadı. Ve Bolşevikler bunu yaparken hiç de Bolşevizm'den kopma gereği duymadı; tersine, Bolşevizm'in yazgısını inceleyebilmek için gereken her şeyi Bolşevizm'in kendi cephaneliğinde buldular. Vardığımız sonuç şudur: Kuşkusuz Stalinizm Bolşevizm'den türemiştir; ama bu mantıksal değil, diyalektik bir türeme biçiminde olmuştur; yani Bolşevizm'in devrimci olumlaması olarak değil, termidorcu yadsınması olarak. Bunlar hiç de bir ve aynı şeyler değildir.

Bolşevizm'in temel öngörüsü

Bununla birlikte, Bolşevikler SSCB'nin yönetici partisinin sonradan çürümesinin nedenlerini açıklamak için Moskova duruşmalarına gerek duymadılar. Bu tür bir devrim olasılığını çok önceden görmüş ve bu konuda görüşlerini açıklamışlardı. Bolşeviklerin yalnızca Ekim Devrimi'nin arifesinde değil, ondan yıllarca önce de dile getirdikleri öngörüü anımsayalım: Ulusal ve uluslararası ölçekte güçlerin yeniden kümelenmesi, proletaryaya ilk kez, Rusya gibi geri kalmış bir ülkede iktidara gelme olanağını sağlamaktadır. Ama aynı yeniden kümelenme, az çok kısa bir zaman içinde ileri ülkelerin proletaryası zafere ulaşmadığı takdirde, Rusya'da işçi devletinin ayakta kalamayacağını da önceden kesin bir biçimde göstermektedir. Sovyet rejimi tek başına kalırsa, ya yıkılacak ya da yozlaşacaktır. Daha doğrusu, önce yozlaşacak sonra da yıkılacaktır. 1905'ten başlayarak, ben de bu konuda pek çok kez yazdım. Rus Devrim Tarihi adlı kitabımda Bolşevik yöneticilerin 1917'den 1923'e değin bu konuda söyledikleri derlenmiştir. Bunların hepsi şu biçimde özetlenebilir: Eğer Batı'da devrim olmazsa, Bolşevizm ya ülke içinde karşıdevrimle, ya dış müdahaleyle ya da ikisinin bileşimiyle tasfiye

edilecektir. Özellikle Lenin, Sovyet rejiminin bürokratikleşmesinin teknik ya da örgütsel bir sorun değil, işçi devletinin yozlaşmasının olası başlangıcı olduğunu pek çok kez belirtmiştir.

1922 yılının Mart ayında, partinin XI. Kongresinde, Lenin NEP döneminde, liberal Profesör Ustrialov başta olmak üzere bazı burjuva politikacıların Rusya'daki Sovyet iktidarına vermeyi kararlaştırdıkları destek üzerine konuştu. Ustrialov, bir Kadet, bir burjuva olmasına karşın, "Rusya'daki Sovyet iktidarını desteklemekten yanayım çünkü bu iktidar sıradan bir burjuva iktidarına dönüşme yoluna girmiştir" der. Lenin düşmanın bu pervasız sözlerini "komünistlerin kaypak yağcılığına" tercih eder. Sert ve yalın bir biçimde partiyi tehlike konusunda uyarır: "Ustrialov'un söz ettiği türden gelişmeler olasıdır. Bunu açıkça söylemek gerekir, Tarih her türden dönüşüme sahne olmuştur. İnanca, özveriye ve diğer kusursuz ahlaki özelliklere bel bağlamak, politikada ciddiyetle hiç bir biçimde bağdaşmaz. Çok az sayıda insan mükemmel ahlaki özelliklere sahiptir ama tarihin yazgısını belirleyen dev kitlelerdir. Ve kitleler bu bir avuç erdemli kişiden hoşlanmazlarsa, onlara hiç de kibar davranmaz." Kısacası: Parti evrimin tek etkeni değildir ve geniş bir tarihsel ölçekte, belirleyici etken olamaz.

Lenin, katıldığı son kongre olan bu kongredeki konuşmasını şöyle sürdürür: "Bir ulus bir diğerini yenilgiye uğratıp ülkesini fethedebilir. Bu herkes için basit ve anlaşılır bir şeydir. Ama bu ulusların kültürlerinin ne olacağı sorunu o kadar basit değildir. Eğer galip ulusun kültürü yenilen ulusunkinden üstünse, galip ulus kendi kültürünü diğerine kabul ettirir; ama eğer söz konusu olan bunun tersi ise, yenik taraf kendi kültürünü yenen tarafa dayatır. Buna benzer bir olay RSFSC'nin (Rus Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti) başkentinde yaşanmadı mı? Ve 4700 komünistin (tümü en iyilerden oluşan, yaklaşık bir tümen komünist) yabancı bir kültüre boyun eğmesiyle sonuçlanmadı mı?" Bunlar 1922 yılının başında söylenmişti, hem de ilk kez değil. Tarihi yapan (en iyiler bile olsa) birkaç kişi değildir; üstelik bu seçkinler bile "yabancı" bir kültür, yani burjuva kültürü etkisine girip yozlaşabilir. Söz konusu olan yalnızca Sovyet devletinin sosyalizm yolundan ayrılma olasılığı değildir. Aynı zamanda, elverişsiz tarihsel koşullar altında, Bolşevik Parti bile Bolşevizm'ini yitirebilir.

1923'te son biçimini alan Sol Muhalefet, bu tehlikenin açık biçimde kavranışından doğdu. Yozlaşmanın belirtilerini günü gününe izleyen Sol Muhalefet, Termidor tehdidinin karşısına proleter öncünün bilinçli iradesini çıkarmaya çalıştı. Ne var ki, bu öznel etken yetersiz kaldı. Lenin'in tanımıyla mücadelenin sonucunu belirleyen "dev kitleler" ülkedeki yokluktan ve çok uzun bir dünya devrimi bekleyişinden bitkin düşmüştü. Kitleler cesaretlerini yitirmişti. Bürokrasi üstün geldi, proleter öncüye hâkim oldu, Marksizm'i ayaklar altına aldı ve Bolşevik Parti'yi yoldan çıkardı. Stalinizm zafer kazandı. Bolşevizm, Sol Muhalefet biçimi altında, Sovyet bürokrasisinden ve onun Komintern'inden koptu. Gelişmenin gerçek seyri böyle oldu.

Kuşkusuz Stalinizm biçimsel olarak Bolşevizm'den türemiştir. Moskova bürokrasisi kendisini Bolşevik Parti olarak adlandırmayı bugün bile sürdürüyor. Bürokrasinin bütün yaptığı, kitleleri daha fazla aldatabilmek için eski Bolşevizm etiketini kullanmaktan ibaret. Kabuğu çekirdek, görüntüyü gerçek sanan teorisyenler ise daha da acınacak durumda. Stalinizm ile Bolşevizm'i özdeşleştirerek Termidorculara en büyük hizmeti sunuyorlar ve dolayısıyla da açıkça gerici bir rol oynuyorlar.

Bütün diğer partilerin politik arenanın dışına atılmasıyla, halkın farklı katmanlarının karşıt çıkar ve eğilimlerinin kendi ifadelerini, şu ya da bu ölçüde yönetici parti içinde bulmaları kaçınılmazdı. Politik ağırlık merkezi proleter öncüden bürokrasiye doğru kaydıkça, parti hem toplumsal bileşimi hem de ideolojisi açısından değişime uğruyordu. Evrimin coşkun seyri nedeniyle parti, son 15 yıl içinde, sosyal demokrasinin yarım asır süren yozlaşmasından çok daha köklü bir yozlaşmaya uğradı. Bugünkü tasfiyeler Bolşevizm ile Stalinizm arasında kanla çizilmiş bir çizgi değil, bir kan gölü oluşturuyor. Tüm eski Bolşevik kuşağın, iç savaşa katılmış olan ara kuşağın büyük bir bölümünün ve Bolşevik geleneklere ciddi biçimde sahip çıkan genç kuşağın bir kesiminin katledilmesi, Stalinizm ile Bolşevizm'in yalnızca politik

bakımdan değil, doğrudan fiziksel bakımdan da bağdaşmaz olduğunu açıkça gösteriyor. Nasıl oluyor da bütün bunlar bazıları tarafından görülmeyebiliyor?

Stalinizm ve “devlet sosyalizmi” Anarşistler ise, Stalinizmi yalnızca Bolşevizm’in ve Marksizm’in değil, aynı zamanda genel olarak “devlet sosyalizminin” bir ürünü olarak görüyor. Bakunin’in ataerkil “özgür komünler federasyonları”nın yerine daha modern bir özgür Sovyetler federasyonunu geçirmeye niyetleniyorlar. Ama anarşistler, eskiden olduğu gibi, merkezi devlet iktidarına karşı çıkmayı sürdürüyor. Gerçekten de, “devletçi” Marksizm’in bir kolu olan sosyal demokrasi, iktidara geçer geçmez sermayenin resmi acentesi haline gelmiştir; bir diğer kolu ise, yeni bir ayrıcalıklılar kastı oluşturmuştur. Her şey apaçık ortada: kötülüğün kaynağı devlettir. Geniş bir tarihsel perspektif içinde ele alındığında, bu türden bir akıl yürütmede gerçeğin bir kırıntısına rastlama olanağı vardır. Bir baskı aygıtı olarak devletin politik ve ahlaki kokuşma kaynağı olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Deneyimlerimizin gösterdiği gibi, aynı şey işçi devleti için de doğrudur. Dolayısıyla Stalinizm, devletin deli gömleğinin henüz yırtılıp atılmadığı bir toplum aşamasının ürünüdür diyebiliriz. Ancak bu durum, Bolşevizm’i ve Marksizm’i değerlendirmek için hiçbir veri sunmadan, yalnızca insan uygarlığının genel düzeyini ve özellikle de, proletarya ile burjuvazi arasındaki güç ilişkilerini niteler. İşçi devleti de olsa, devletin sınıfların barbarlığının sonucu olduğu ve insanlığın gerçek tarihinin devletin ortadan kalkmasından sonra başlayacağı konusunda anarşistlerle anlaşmaya varabiliriz ama geriye bütün ağırlığıyla şu sorun kalır: Devletin nihai olarak sönmelenmesini sağlayacak yollar ve yöntemler hangileridir? Yakın geçmişten edindiğimiz deneyim, bunun anarşizmin yöntemleriyle gerçekleşmeyeceğine tanıklık etmektedir.

Dünyadaki kayda değer tek anarşist örgüt olan İspanyol CNT’nin (Ulusal İşçi Konfederasyonu) şefleri, kritik bir anda, burjuvazinin bakanları haline geldi. Anarşist teoriye açıkça ihanet etmelerinin gerekçesi olarak da “istisnai koşullar”ın baskısını gösteriyorlar. Ama her ciddi devrimci örgüt, zaten tam da bu “istisnai koşullar” için kendini hazırlar. İspanya deneyi “normal koşullarda” burjuva devletin izniyle yayınlanan broşürlerde devletin “yadsınabileceğini” ama devrim koşullarının devletin olumsuzlanmasına hiçbir olanak tanımayıp, devleti ele geçirmeyi gerektirdiğini bir kez daha kanıtlamıştır. Devletin işini bir kalemde bitiremediler diye İspanyol anarşistlerini suçlamaya hiç niyetimiz yok. İktidarı ele geçirdikten sonra bile (anarşist işçilerin kahramanlığına karşın, İspanyol anarşist şefler bunu beceremediler) devrimci bir parti toplumun mutlak efendisi değildir. Ama barış dönemine tamamen uygun olduğu halde, devrimin “istisnai koşulları” ortaya çıkar çıkmaz aceleyle vazgeçilmesi gereken anarşist teoriyi en ağır biçimde

suçluyoruz. Eskiden, orduyu en çok yıpratın şeyin savař olduđunu dűřűnen generallere rastlanırdı (kuřkusuz bűyleleri řimdi de vardır). Devrimin doktrinlerini altűst ettiđinden yakının devrimciler bu generallerden hiç de daha iyi durumda deđildir.

Marksistler nihai amaç konusunda, yani devletsiz toplum sorununda anarřistlerle tamamen aynı kanıdadır. Marksizm'in "devletçi" sayılabileceđi tek nokta, bu tür bir topluma ulařmanın sadece devleti yok saymakla bařarılamayacađı gűrűřűdűr. Stalinizm deneyimi Marksizm'in űđretisini asla geçersiz kılmaz, bu űđretiyi tersinden dođrular. Proletaryaya, belirli bir durumda, dođru bir yűneliře girmesini ve bu durumu etkin bir biçimde kullanmasını űđreten devrimci bir doktrin, zaferin otomatik gűvencesini kesinlikle kendi içinde tařımaz. Ama buna karřılık, zafer yalnızca bu doktrin sayesinde olanaklıdır. Ayrıca, bu zaferi tek bir eylem olarak tanımlamak da olanaksızdır. Sorunu geniř bir tarihsel dűnem perspektifi içinde ele almak gerekir. Ekonomik bakımdan geri ve emperyalizm tarafından kuřatılmıř ilk iřçi devleti Stalinizmin jandarma karakoluna dűnűřműřtűr. Ama gerçek Bolřevizm bu jandarma karakoluna karřı amansız bir műcadele bařlatmıřtır. Stalinizm, ayakta kalabilmek için řimdi yalnızca SSCB'de deđil, aynı zamanda İspanya'da da "Troçkizm" olarak adlandırılan Bolřevizm'e karřı açık bir iç savař yűrűtmek zorundadır. Eski Bolřevik Parti űlműřtűr ama Bolřevizm her yerde bař kaldırmaktadır.

Stalinizmin Bolřevizm'den ya da Marksizm'den kaynaklandıđını ileri sűrmek, karřıdevrimin devrimden kaynaklandıđını sűylemekle tamamen aynı şeydir. Aslında tutucu olan liberallerin dűřűncesini ve sonra da reformist dűřűnceyi biçimlendiren hep bu řema olmuřtur. Toplumun sınıflı yapısı nedeniyle, devrimler her zaman karřıdevrimlere yol açmıřtır. Ukalalar, "Bu, devrimci yűntemde içsel bir kusur olduđunu gűstermez mi?" diye soruyor. Ne var ki, ne liberaller ne de reformistler, bugűne deđin "daha ekonomik" yűntemler icat etmeyi beceremedi. Yařayan bir tarihsel sűreci akla uygun hale getirmek pek kolay deđilse de, Stalinizmin "devlet sosyalizmi"nden, fařizmin Marksizm'den, gericiliđin devrimden, kısacası anti-tezin tezdin kaynaklandıđını mantık dűzeyinde ileri sűrerek, bu dalgaların ardı ardına geliřimini akılcı bir biçimde yorumlamak hiç de zor deđildir. Pek çok bařka alanda olduđu gibi bu alanda da, anarřist dűřűnce liberal rasyonalizmin tutsađı olarak kalmaktadır. Diyalektiđin olmadıđı yerde

gerçek devrimci düşünce olanaksızdır.

Stalinizmin kaynağı olarak Bolşevizm'in politik "günah"ları

Akılcıların akıl yürütmeleri zaman zaman, en azından dış görünüşte, daha somut bir niteliğe bürünüyor. Onlara göre Stalinizm bütün olarak Bolşevizm'den değil, Bolşevizm'in politik günahlarından kaynaklanıyor. Gorter, Pannekoek, Alman "Spartakistler" vb. bize, Bolşeviklerin proletarya diktatörlüğünün yerine parti diktatörlüğünü geçirdiklerini söylüyor. Stalin ise, parti diktatörlüğünün yerine bürokrasinin diktatörlüğünü geçirmiştir. Bolşevikler kendi partileri dışında tüm partileri yok etmiştir; Stalin ise, Bonapartist kliğin çıkarları için Bolşevik partiyi boğmuştur. Bolşevikler burjuvaziye ödünler vermiştir; Stalin ise burjuvazinin müttefiki ve desteği olmuştur. Bolşevikler eski sendikalara ve burjuva parlamentosuna katılma zorunluluğunu kabul etmiştir; Stalin ise sendika bürokrasisiyle ve burjuva demokrasisiyle dostluk bağları kurmuştur. Benzer yaklaşımlar istenildiği kadar çoğaltılabilir. Dışarıdan bakıldığında uyandırabilecekleri etkiye karşın, bunlar içerikten tamamen yoksun yaklaşımlardır.

Proletarya ancak öncüsü yoluyla iktidara gelebilir. Bir devlet iktidarının zorunluluğu da, kitlelerin yetersiz kültürel düzeyinden ve heterojenliğinden kaynaklanır. Kitlelerin tutsaklıktan kurtulma eğilimleri, parti biçiminde örgütlenmiş devrimci öncüde kristalleşir. Sınıfın öncüye güveni sağlanmadan, öncü sınıf tarafından desteklenmeden, iktidarın ele geçirilmesi söz konusu olamaz. İşte bu anlamda, proleter devrimi ve proletarya diktatörlüğü bütün sınıfın davasıdır ama bunlar ancak öncünün yönetiminde gerçekleşebilir. Sovyetler, öncü ile sınıfın örgütlü bağından başka bir şey değildir. Bu biçime devrimci içeriğini ancak parti verebilir. Bu, Ekim Devrimi'nin olumlu deneyimi ve diğer ülkelerin (Almanya, Avusturya, İspanya) olumsuz deneyimiyle kanıtlanmıştır. Nitekim, ne istediğini bilen bir partinin politik yönetimi olmaksızın, proletaryanın iktidarı nasıl ele geçirebileceğini, hiç kimse ne pratikte gösterebilmiş, ne de kağıt üzerinde açıklamaya kalkmıştır. Muhafazakar bir çoğunluğun hakimiyeti, İngiltere'deki parlamenter sistemi ne kadar değiştirirse, bir partinin Sovyetleri politik yönetimi altınla alması da, kendi başına Sovyet sistemini o kadar değiştirir.

Diğer Sovyet partilerinin yasaklanmasına gelince, bu hiç de herhangi bir Bolşevik “teoriden” kaynaklanmıyordu; her taraftan düşmanlarla çevrili, geri kalmış ve bitkin düşmüş bir ülkede, diktatörlüğün savunulması için alınmış bir önlemdi. Sonradan, bizzat yönetici parti içinde hiziplerin yasaklanmasıyla tamamlanan bu önlemin ne büyük tehlikeler barındırdığını Bolşevikler başından beri açıkça görüyorlardı. Ne var ki, tehlikenin kaynağı doktrin ya da taktik değil, içte ve dışta zor durumlarla karşı karşıya bulunan diktatörlüğün maddi zayıflığıydı. Devrim hiç değilse Almanya’da zafere ulaşmış olsaydı, diğer Sovyet partilerini yasaklama zorunluluğu bir anda ortadan kalkacaktı. Tek parti hâkimiyetinin totaliter Stalinist rejime hukuki çıkış noktası olarak hizmet ettiği tartışılmaz bir gerçektir. Ama böyle bir evrimin nedeni ne Bolşevizm’de, hatta ne de geçici bir savaş önlemi olarak diğer partilerin yasaklanmasında değil, proletaryanın Avrupa’da ve Asya’da uğradığı bir dizi yenilgide aranmalıdır.

Anarşizme karşı mücadele için de aynı şey söz konusudur. Devrimin kahramanca mücadeleler döneminde, Bolşevikler gerçekten devrimci olan anarşistlerle elele yürüdü. Parti bunların çoğunu saflarına kazandı. Bu satırların yazarı, devletin derhal ortadan kaldırılması deneyini halkın onayıyla gerçekleştirebilmeleri için bazı bölgelerin anarşistlere

birakılması olasılığını Lenin ile birlikte pek çok kez araştırdı. Ama iç savaş, abluka ve açlık koşulları bu tür planlara fazla olanak tanımadı. Ya Kronştad ayaklanması? Yalnızca köylü kökenli askerlerin ayaklanmasına birkaç şaibeli anarşist katıldı diye, devrimci hükümetin, başkenti denetleyen bir kaleyi başkaldıran denizcilere “hediye” etmesi kuşkusuz beklenemezdi. Olayların somut tarihsel çözümlemesinde, Kronştad, Makno ve devrimin diğer belirleyici olmayan olayları etrafındaki cehalet ve duygusallığın yarattığı efsanelere yer yoktur.

Geriye yalnızca Bolşeviklerin, başından beri uyguladıkları ikna yönteminin yanı sıra kimi zaman oldukça katı bir biçimde zor kullanmış olmaları kalıyor. Devrimden sonra bürokrasinin baskı sistemini tekeline aldığı yadsınmaz bir gerçektir. Devrim ve karşıdevrim gibi alt-üst oluş aşamaları da dâhil, gelişmenin her aşaması bir önceki aşamadan çıkar, kökleri ordadır ve onun bazı çizgilerini taşır. Webb çifti de dâhil olmak üzere, liberaller her zaman, Bolşevik

diktatörlüğün Çarlığın ikinci baskı rejimi olduğunu iddia etti. Böylelikle, monarşinin ve soyluluğun tasfiyesi, toprağın köylülere verilmesi, sermayenin mülksüzleştirilmesi, planlı ekonominin uygulanması, ateist eğitimin başlatılması, vb. gibi “önemsiz detayları” gözden kaçırmış oluyorlar. Liberal anarşist düşünce de, tamamen aynı biçimde, Bolşevik devrimin tüm baskı önlemleriyle, toplumsal ilişkilerin kitleler lehine alt-üst edilmesini simgelediğini; buna karşılık, Stalin’in Termidorcu darbesinin, Sovyet toplumunu ayrıcalıklı bir azınlık lehine yeniden biçimlendirdiğini görmezden geliyor. Stalinizm ile Bolşevizm arasında kurulan özdeşliklerde, sosyalist bir kriterin izine bile rastlanmadığı açıktır.

Teori sorunları

Bolşevizm’in temel özelliklerinden biri de, doktrin sorunları karşısındaki dikkati ve titizliğidir. Lenin’in 27 ciltlik yapıtı, her zaman teori konusunda son derece titiz bir tutumun örneği olarak kalacaktır. Bolşevizm bu temel nitelikten yoksun olsaydı, tarihsel rolünü asla yerine getiremezdi. Kaba, cahil ve tamamen ampirik olan Stalinizm, bu bakımdan da Bolşevizm ile tam bir karşıtlık içindedir.

10 yılı aşkın bir süre önce muhalefet, programında şu açıklamayı yapıyordu: “Lenin’in ölümünden bu yana, tek amacı Stalinist gurubun uluslararası proleter devrim yolundan sapmasını teorik olarak meşrulaştırmak olan bir dizi yeni ‘teori’ yaratıldı”. Geçenlerde, İspanyol devrimine katılmış olan Amerikalı sosyalist Liston Oak şunları yazdı: “Aslında Stalinistler, Marks ve Lenin’i revizyona tabi tutma konusunda bugün en uç noktaya gitmiştir. Bernstein, Marks’ın revize edilmesinde Stalin’in kat ettiği yolun yarısını bile tamamlamaya cesaret edememiştir.” Tamamen doğru. Yalnız, Bernstein’in gerçekten teorik ihtiyaçlarının olduğunu eklemek gerekiyor; o, sosyal demokrasinin reformist pratiği ile programı arasında bir uyum sağlamak için özenle çalışıyordu. Stalinist bürokrasi ise Marksizm’le hiçbir ortak yanı bulunmamasının yanı sıra herhangi bir programa, doktrine ya da sisteme de yabancıdır. İdeolojisi tamamen polisiye bir öznellik, pratiği ise katıksız şiddetin ampirizmi tarafından belirlenmiştir. Bu gaspçılar kastı, bizzat temel çıkarları nedeniyle teoriye düşmandır; toplumsal rolünü haklı gösterme konusunda ne kendine ne de başkalarına hesap veremez. Stalin, Marks’ı ve Lenin’i teorisyenlerin kalemiyle değil, GPU’nun (Gizli polis örgütü) çizimleriyle

revize etmektedir.

Ahlaki sorunlar

Maskeleri Bolşevikler tarafından düşürülen palavracılar, özellikle Bolşevizm'in "gayri ahlakiliğinden" yakınmayı adet haline getirdi. Küçük burjuva, demokrat aydın, sosyalist, edebiyatçı, parlamenter vb. çevrelerde, değer yokluğunu örtmek için, saymaca değerler ve saymaca bir dil kullanılır. Karşılıklı suç ortaklığının ("yaşa ve bırak başkaları da yaşasın") hâkim olduğu bu geniş ve curcuna topluluk Marksizm neşterinin hassas tenine değmesine hiç katlanamaz. İki kamp arasında bocalayan teorisyenler, yazarlar ve ahlakçılar, Bolşeviklerin anlaşmazlıkları kötü niyetle abarttığını, "dürüstçe" işbirliği yapmaktan aciz olduklarını ve "entrikalarıyla" işçi hareketinin birliğini bozduklarını düşünüyordu; bugün de böyle düşünüyorlar. Hassas ve alıngan merkeziler, Bolşeviklerin her şeyden önce, kendilerine "kara çaldıklarına" inanıyor (Sırf Bolşevikler bunların beceremedikleri şeyi yapıp, yarım yamalak bıraktıkları düşünceleri sonuna dek götürdüğü için). Oysa yalnızca bu değerli nitelik, yani melez ve kaçamak olan her şeye karşı hoşgörüsüz davranmak, devrimci bir partiyi "istisnai koşullara" hazırlıksız yakalanmamak konusunda eğitebilir.

Son tahlilde her partinin ahlakı, temsil ettiği tarihsel çıkarlardan kaynaklanır. Fedakârlığı, çıkarıcı olmamayı, cesareti, gösteriş ve yalandan hoşlanmamayı, kısacası insan doğasının en iyi niteliklerini içeren Bolşevik ahlakın kaynağı, ezilenlerin hizmetine sunduğu devrimci uzlaşmazlığıydı. Bu alanda da Stalinist bürokrasi Bolşevizm'in sözlerini ve davranışlarını taklit etmeye çalışıyor. Ama ayrıcalıklı bir azınlığın hizmetindeki polisiye bir aygıt dolayısıyla gerçekleştirildiği zaman "uzlaşmazlık" ve "katılık", ahaksızlık ve gangsterlik kaynağına dönüşür. Bolşeviklerin devrimci kahramanlıkları ile Termidorcuların bürokratik hayâsızlıklarını özdeşleştiren beylere hürmet göstermemiz beklenemez.

Son dönemde yaşanan dramatik olaylara rağmen, sıradan cahiller bugün bile Bolşevizm ("Troçkizm") ile Stalinizm arasındaki mücadelenin, kişisel ihtirasların

bir çatışması ya da en iyi durumda, Bolşevizm'in iki "nüansı" arasındaki mücadele olarak görmeyi sürdürüyor. Amerikan Sosyalist Partisi lideri Norman Thomas bu bakış açısının en açık ifadesini sunuyor ve şunları yazıyor: "Stalin yerine Troçki kazansaydı bile (!) Rusya'da entrikaların, komploların ve korku iktidarının son bulacağına inanmak için pek fazla neden yoktur." (Socialist Review, Eylül 1937, s.6). Ve bu adam kendisini Marksist sanıyor! Aynı temele dayanarak şunu da söyleyebiliriz: "Roma'daki Papalık tahtına XI. Pier yerine I. Norman getirilseydi, Katolik Kilisesinin sosyalizmin bir kalesine dönüşeceğine inanmak için pek fazla neden yoktur." Thomas sorunun Stalin ve Troçki arasında bir maç değil, bürokrasi ile proletarya arasındaki bir uzlaşmaz çelişki olduğunu anlamıyor. Kuşkusuz, SSCB'de yönetici tabaka, bir yandan açık bir iç savaş (kanlı temizlik hareketleri, hoşnutsuzluk gösterenlerin katledilmesi) yoluyla toplumsal rejim değişikliğine hazırlanırken, bir yandan da, devrimin tümüyle yok edilemeyen mirasına bugün hala ayak uydurmak zorundadır. Ama İspanya'da Stalinist klik daha şimdiden sosyalizme karşı burjuva düzenin kalesi olarak ortaya çıkıyor. Bonapartist bürokrasiye karşı mücadele, gözlerimizin önünde, sınıf mücadelesine dönüşüyor; söz konusu olan iki farklı dünya, iki farklı program, iki farklı ahlaktır. Eğer Thomas, ezenlerin aşağılık kasti karşısında sosyalist proletaryanın kazanacağı zaferin Sovyet rejimini politik ve ahlaki bakımdan yenilemeyeceğini düşünüyorsa, bu ancak onun, bütün sakınganlığına, bocalamalarına ve dindarca iç çekmelerine karşın, devrimci işçilerden çok Stalinist bürokrasiye yakın olduğunu gösterir. "Bolşevik ahlaksız" üzerine ifşaata girişen diğer ispiyoncular gibi Thomas da devrimci ahlaka ulaşamamıştır.

Bolşevizm'in Gelenekleri ve Dördüncü Enternasyonal

Marksizm'e Bolşevizm'i yadsıyarak dönmek isteyen "solcular" her şeyi, genellikle birbirinden kopuk ve her derde deva bir kaç formüle indirger: eski sendikaları boykot etmek, parlamentoyu boykot etmek, "gerçek" Sovyetleri yaratmak. Bütün bunlar, savaş sonrası ilk günlerin ateşli ortamında, son derece derin düşünceler gibi görünebilirdi. Ama yaşanan deneyimin ışığında, bu "çocukluk hastalıkları" artık tüm çekiciliklerini yitirdi. Hollandalı Gorter ve Pannekoek, Alman "Spartakistler" ve İtalyan Bordigacılar Bolşevizm'den bağımsızlıklarını, yalnızca onun özelliklerinden birini yapay bir biçimde abartıp, diğerlerinin karşısına çıkartarak gösterdi. Bu "solcu" eğilimlerden geriye, ne pratikte ne de teoride

hiçbir şey kalmadı: Bu, çağımızda Marksizm'in tek biçiminin Bolşevizm olduğunu gösteren dolaylı ama önemli bir kanıttır.

Bolşevik Parti üstün bir cesaret ve politik gerçekçilik bileşimini yaşam içinde göstermiştir. Tarihte ilk kez, öncü ile sınıf arasında zaferi sağlayabilecek tek ilişki biçimini kurmuştur. Proletarya ile ezilen köy ve kent küçük burjuva kitlelerinin birliğinin, ancak geleneksel küçük burjuva partilerin politik altüst oluşuyla sağlanabileceğini deneyle göstermiştir. Bolşevik Parti, silahlı ayaklanmanın ve iktidarın ele geçirilmesinin nasıl gerçekleşebileceğini bütün dünyaya göstermiştir. Parti diktatörlüğünün karşısına bir Sovyetler soyutlamasıyla çıkanlar, Sovyetlerin ancak Bolşeviklerin yönetimi sayesinde reformizmin batağından çıkıp, proletaryanın devlet biçimi haline gelebildiğini anlamalıdır. İç savaş sırasında Bolşevik Parti, askerlik

sanatı ile Marksist politikanın doğru bir bileşimini gerçekleştirmiştir. Stalinist bürokrasi yeni toplumun ekonomik temellerini yıkmayı basarsa bile, Bolşevik Parti yönetiminde gerçekleştirilen planlı ekonomik deneyim tüm insanlık için önemli bir ders olarak sonsuza dek tarihe geçecektir. Yalnızca yedikleri darbelerden ürktükleri için tarihsel sürece sırt çeviren sekterler bunu görmemeyi başarabilir.

Fakat hepsi bu kadar değil. Bolşevik Parti bu devasa "pratik" işi gerçekleştirebildiyse, bunun tek nedeni attığı her adımın teori tarafından aydınlatılmış olmasıdır. Söz konusu teoriyi Bolşevizm yaratmadı; bu, Marksizm tarafından taşınan teoriydi. Ama Marksizm yan gelip yatmanın değil, hareketin teorisiydi. Yalnızca dev bir tarihsel ölçekte gerçekleşen eylemler teorisinin kendisini zenginleştirebilir. Savaşlar ve devrimler çağı olarak emperyalizm; çürüyen kapitalizm çağında burjuva demokrasisi, genel grev ile ayaklanma arasındaki ilişki, proleter devrimi çağında, partinin, Sovyetlerin ve sendikaların rolü; Sovyet devleti teorisi; geçiş ekonomisi; kapitalizmin çöküş çağında faşizm ve Bonapartizm; ve nihayet, bizzat Bolşevik Parti'nin ve Sovyet devletinin yozlaşma koşulları gibi konulardaki çözümlenmeleriyle, Bolşevizm Marksizm'e değerli bir katkıda bulunmuştur. Bolşevizm'in vardığı sonuçlara ve genellemelere hiç değilse temel bir katkıda bulunan bir başka eğilim gösterin! Vandervelde, de Broekeere, Hilferding, Otto Bauer, Leon Blum, Zironski ve söz etmeye bile gerek yok, Atlee

ile Norman Thomas, teorik ve politik yaşamlarını geçmişin yıpranmış kalıntılarına dayanarak sürdürmektedir. Komintern'in yozlaşması, en çarpıcı ifadesini teorik bakımdan II. Enternasyonal'in düzeyine düşmesinde bulmaktadır. Her türden ara gruplar (İngiltere'de Independent Labour Party, İspanya'da POUM ve benzerleri), Marks'tan ve Lenin'den topladıkları kırıntıları, her hafta yeniden, o anki gereksinimlerine uydururlar. İşçiler bunlardan hiçbir şey öğrenemez.

Yalnızca IV. Enternasyonal'in kurucuları, Marks'ın ve Lenin'in geleneklerine sahip çıkarak, teoriye yönelik ciddi bir tavır geliştirmiştir. Ekim Devrimi'nden 20 yıl sonra, devrimcilerin yeniden, mütevazı propaganda hazırlığı mevzilerine geri dönmek zorunda kalmalarına varsın cühela takımı gülsün. Başka sorunlarda olduğu gibi bu sorun karşısında da büyük sermaye, kendilerini "sosyalist" ya da "komünist" sayan küçük burjuva cahil takımından daha kavrayışlıdır: IV. Enternasyonal sorununun dünya basını sütunlarından hiç eksik olmaması boşuna değildir. Devrimci bir önderliğe duyulan yakıcı tarihsel gereksinim IV. Enternasyonal'e istisnai bir gelişim hızı kazandıracaktır. IV. Enternasyonal'in gelecekteki başarısının en önemli güvencesi, geniş tarihsel yoldan değil, organik olarak Bolşevizm'den türemiş olmasıdır.